

шматлікіх і нерэгулярных індывідуальных праяў змешанага маўлення (так званай “трасянкі”) паўдзялект мае пэўную сістэмна-структурную арганізацыю і адносна стабільны узус. Ва ўсякім выпадку ў цяперашняй моўнай сітуацыі для вяскоўцаў гэта цалкам арганічны і самадастатковы сродак штодзённай камунікацыі.

Першая частка РСВ змяшчае каля чатырох з паловай тысяч слоўнікавых артыкулаў і шырока адлюстроўвае разнастайныя тэматычныя пласты дыялектнай лексікі: найменні асоб (*бахур, бацюта, грак, жабніок, жардзэй, кабалдай, канюшок, капаннік, круцень*); назвы жывёл і раслін (*адназімак, батун, букса, дабрак, жагляўка, калядачка, кармавік, касун, красаўка, кудравец*); сельскагаспадарчыя паняцці (*аклёп, акон, апашкі, дабірки, літманка, літоўка, ляшка*); характарыстычныя намінацыі прымет і дзеянняў (*эжкі, жадлівы, лапшывы, лёзны; бэзіць, ёхаца, жвягаць, забурьіца, затаптаца, кнірыць, ласціца, лахаць*) і г.д. У колькасных адносінах прыкметна пераважаюць субстантыўныя лексемы.

Заклучэнне. Выданне “Рэгіянальнага слоўніка Віцебшчыны” (выхад другой часткі запланаваны на 2014 год) запаўняе істотную лакуну ў беларускай дыялектнай лексікаграфіі. Слоўнік фактычна завершыць намаганні айчынных дыялектолагаў па складанні поўнай, навукова абгрунтаванай карціны беларускага дыялектнага лексікону ў яго адміністрацыйна-абласным вымярэнні. Сабраны матэрыял запатрабуе адпаведнага тэрэтычнага асэнсавання і здольны стымуляваць навуковыя даследаванні ў галіне народнай лексікі сярод вучоных-спецыялістаў, студэнтаў і школьнікаў. РСВ знойдзе прымяненне пры падрыхтоўцы і выданні зводнага слоўніка беларускіх народных гаворак, публікацыі асобных выпускаў “Лінгвістычнага атласа Еўропы”, “Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа”, атласа новага тыпу “Усходнеславянскія ізаглысы” і іншых фундаментальных даследаванняў, над якімі працуюць вучоныя розных краін.

Спіс літаратуры

1. Клімаў І.П. Трансфармацыя беларускіх дыялектаў : тэрэтычныя перспектывы даследавання / І.П. Клімаў // Беларуская мова ў культурнай і моўнай прасторы Слав’і : Матэрыялы Міжнар. навук. канф. – Мінск : Права і эканоміка, 2009. – С. 250 – 254.
2. Крывіцкі А.А. Дыялекталогія беларускай мовы / А.А. Крывіцкі. – Мінск : Выш. шк., 2003. – 294 с.
3. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны : у 2 ч. / Л.І. Злобін (рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2012. – Ч. 1. – 304 с.

КАМУНІКАЦЫЙНА-ПРАГМАТЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ ЖАРГОННАЙ І ПРАСТАМОЎНАЙ ЛЕКСІКІ Ў БЕЛАРУСКІХ СМІ

Ю.М. Бабіч

Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Мова надзвычай чуйна, востра і хутка рэагуе на ўсе падзеі, што адбываюцца ў жыцці грамадства. Яна з’яўляецца яскравым адлюстраваннем вербальнага густу эпохі. І найперш гэта датычыць мовы сродкаў масавай інфармацыі, дзе апошнім часам усё часцей сталі ўжывацца жаргонныя і прастамоўныя словы, лексемы з выразна акрэсленай стылістычнай афарбоўкай. Лінгвісты разглядаюць падобную жарганізацыю мовы СМІ як своеасаблівую рэакцыю на ранейшы афіцыёз,

стандартызаванасць публічных выступаў, што былі надзвычай насычаныя прапагандысцкімі штампамі. Такія словы выступаюць у газетным радку, з аднаго боку, як тэкстаўтваральныя элементы, а з іншага – як чыннік эмацыйнага ўздзеяння на адрасата. А сам сучасны публіцыстычны тэкст з пункту гледжання адбору моўных сродкаў для дасягнення камунікацыйна-прагматычнага выніку становіцца ўсё больш арыентаваным на выкарыстанне адпаведных рэсурсаў з прыхаваным або, наадварот, актуалізаваным падтэкстам, усё часцей утрымлівае этычную ці сацыяльную ацэнку. “Выкарыстанне жаргоннай лексікі – адзін з самых эфектыўных сродкаў выражэння экспрэсіўнай ацэнкі. У газетным тэксце зніжаныя лексіка маркіраваная, выразная, што забяспечвае глыбокае ўспрыманне тэксту чытачом”, – заўважае расійская даследчыца Н. Рамазанова [1, с. 70].

Матэрыял і метады. Пашырэнне ў беларускай мове згаданай групы слоў тлумачыцца некалькімі фактарамі. Паколькі Беларусь сёння знаходзіцца пераважна ў расейскамоўнай медыяпрасторы, то значная колькасць жарганізмаў і прастамоўяў аўтаматычна трапляе да нас з рускай мовы, дзе яны надзвычай ужывальныя. Акрамя таго, зніжаецца, так бы мовіць, духоўны ўзровень пэўнай часткі грамадства. Але адным з галоўных фактараў тут усё ж з’яўляецца імкненне СМІ захапіць чытача, наблізіць мову газеты да карыстальніка, што, як мяркуецца, павінна паспрыяць і павелічэнню накладаў. Бо жаргонная лексіка аказвае досыць моцнае эмацыйнае ўздзеянне на рэцыпіента. Жарганізмы самі па сабе прывабляюць чалавека, дадаючы цікавасці да напісанага або сказанага, яны міжволі дапамагаюць усталяваць кантакт з чытачом ці слухачом, робяць працэс камунікацыі больш нефармальным, простым. Пашырэнню сферы ўжывання згаданай лексікі спрыяе таксама яе стылістычная адметнасць, адпаведная афарбаванасць. Такая асаблівасць дазваляе жарганізмам выконваць самыя розныя камунікацыйныя функцыі, ператвараючы звычайную рацыянальную інфармацыю ў эмацыйна ўзмоцненую, якая сваёй экспрэсіўнасцю эфектыўна ўздзейнічае на свядомасць чалавека.

Вынікі і іх абмеркаванне. Звычайна аўтар звяртаецца да разнароднай і масавай аўдыторыі і шукае адмысловыя сродкі экспрэсіі, вобразнасці, якія б дапамаглі пераадолець наяўны віртуальны бар’ер паміж ім самім і чытачом і паспрыяць больш якасному засваенню патрэбнай, апырэры закладзенай інфармацыі. Можна меркаваць, што чыста інфармацыйны складнік у моўнай плыні ўсё больш цесна карэлюе з аксіялагічным, накіраваным непасрэдна на рэцыпіента, у ролі каторага можа выступаць абсалютна кожная асоба.

У сучасным беларускім публіцыстычным дыскурсе можна вылучыць як досыць частотныя дзеясловы *адрывацца, бамбіць, ламануцца, засвяціцца, завісаць, касіць, кінуць, таксаваць*, назоўнікі *бабло, барматуха, барыга, жэсць, кайф, кішэнік, прыкол, тачка, чарніла*, а таксама пэўныя ўстойлівыя спалучэнні кшталту *па барабану*, дзе рэалізуецца значэнне “усё роўна, не важна, не цікава”: Колькі прыкладаў з газеты “Звязда”: *Расіяне ўсё ж ламануліся на машыны ў Беларусь* (24.09.10.); *Многіх прыхільнікаў “барматухі” прадаўцы ведаюць не толькі ў твар, але і па імёнах* (10.08.11.); *Многім з пакупнікоў “па барабану”, што там намалявана і напісана на пакеце...* (03.02.11.). *Хто мае грошы, ездзяць на новых “тачках”, і абслугоўванне ў іх сэрвіснае* (19.04.11.). Ці, напрыклад, вельмі “красамоўны” загаловак: *Дзеўкі “зажыгаюць”!* (26.01.13). А вось пару мікракантэкстаў з “Нашай Нівы”: *ЦУМ “абчысцілі ад першага паверха да пятага”* (06.04.11.); *Хутка знайшлі барыгаў, якія падахвоціліся дапамагчы нам за пэўную плату* (09.02.11.); *Усе таксама былі ўпэўненыя ў перамозе БАТЭ, а выйшаў жорсткі аблом* (27.07.11.); *Кожны паліцыянт не прапускае магчымасці*

садраць з гора-бізнесмэна *бабла* (12.01.11.); Падаражэла *чарніла* (19.10.11.). А ў наступным сказе выкарыстаны адразу тры стылістычна афарбаваныя лексемы: *Беларускія дзяўчаты прыгожыя і мени заганяюцца пра шмоткі, грошы і тачкі* (04.04.12.).

Прыкладаў можна прыводзіць шмат і розных. Прыгадаем яшчэ словы *адкат, афігець, выбіваць, капуста, нахліяць, піярыць, развесці, спаліцца, тырчэць* і г.д. А найбольш часта жарганізмы адзначаюцца на старонках менавіта “Звязды” і “Нашай Нівы”. Гэта, між іншым, самыя чытаныя сёння беларускамоўныя газеты. Тут варта нагадаць, што першапачаткова французскае слова *жаргон (jargon)* абазначала якраз “сапсаваную мову”. А, як вядома, жарганізмы і мацэрныя словы не характэрныя для беларускага маўлення, бо яны амаль цалкам пазычаныя, пераважна з рускай ці праз рускую мову. І нярэдка іх ужыванне ў маўленні звязана з агульнай нізкай культурай асобы. “Чалавек рэалізуецца ў культуры думкі, культуры працы і культуры мовы,— адзначае праф. В. Лемцюгова. – У нізкай культуры мовы выяўляюцца выразныя адзнакі бездухоўнасці” [2, с. 63]. На наш погляд, існуе пэўная небяспека, што з цягам часу ў выніку рэгулярнага выкарыстання ў друку асобных прастамоўных ці жаргонных лексічных адзінак можа змяніцца іх сацыяльная ацэнка, яны могуць перастаць успрымацца рэцыпіентамі як нелітаратурныя і перайсці ў катэгорыю агульнаўжывальных, што недапушчальна.

Заклучэнне. Далейшая актуалізацыя камунікацыйна-прагматычнага патэнцыялу некадыфікаванай лексікі непазбежна прывядзе да сур’ёзных парушэнняў чысціні маўлення, да фактычнага разбурэння некаторых істотных пазіцый культуры беларускай мовы. І таму на тых карыстальніках мовы, для каго слова ёсць інструментам прафесійнай дзейнасці, ляжыць асабліва адказнасць за захаванне культуры беларускага маўлення.

Спіс літаратуры

1. Рамазанова, Н. Культурно-речевая ситуація в современной России: жаргон на газетной паласе // Аспирант. Докторант. Гуманитарно-социальные исследования. / Н. Рамазанова. – 2012. – №1.
2. Лемцюгова, В.П. Сучасны стан і праблемы функцыянавання беларускай мовы // Беларуская мова ў другой палове ХХ стагоддзя: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі. / В.П. Лемцюгова. – Мінск. – 1998.

ПАДЗВІННЕ Ў МАСТАЦКІМ АСЭНСАВАННІ С. ПАНІЗНІКА

*В.Ю. Бароўка
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

Падзвінне – этнакультурнае беларуска-руско-літоўска-латышскае памежжа. Феномен этнічнага памежжа – значны ў сучасных умовах аб’ект навуковага і мастацкага даследавання. Мастацкае асэнсаванне памежжа знайшло непасрэднае выяўленне ў творчасці пісьменнікаў, народжаных на тэрыторыі Віцебшчыны. Вывучэнне мастацкага асэнсавання Падзвіння як этнакультурнага памежжа дазваляе паглыбіць агульнапрынятыя ўяўленні пра шляхі эстэтычнай ідэнтыфікацыі канкрэтных аўтараў і нацыянальнага слоўнага мастацтва. Мэта дадзенай работы заключаецца ў выяўленні асаблівасцей эстэтычнай ідэнтыфікацыі Сяргея Панізніка як аўтара, што нарадзіўся на віцебска-латгальскім памежжы. Матэрыялам для аналізу абраны вершы са зборніка “Стырно”, у якіх